

ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ
ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΒΛΑΧΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΔΕ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΟΤΩΝ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΟΥ
ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ,
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΑΝΑΓΝΟΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΚΟΝΤΟΠΑΝΟΥ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΒΡΑΒΕΥΘΗ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
ΕΝ ΤΗ ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΙ

ΕΤΟΣ ΔΕΚΑΤΟΝ
1935

Η ΠΡΩΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ

Τύχη ἀγαθῆ.

Μία δεκαετία, διάστημα χρόνου βραχύτατον ἐν τῷ βίῳ τῶν ἔθνῶν, ἀποτελεῖ οὐχὶ ἀσήμαντον χρόνον ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν διανούντων τὸ δεύτερον τμήμα τῆς φθαρτῆς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου ὑπάρξεως. Ἀλλὰ πολὺ σημαντικὸν τυγχάνει τὸ δεκαετὲς διάστημα προκειμένου περὶ ἀνθρωπίνων ἔργων καὶ δὴ καὶ περὶ συγγραφῶν περιοδικῶν, ἔτι δὲ μᾶλλον ὅταν τὰ περιοδικὰ ταῦτα ἔργα εἶναι ἐπιστημονικὰ καὶ ἔχωσι λίαν περιορισμένον σκοπὸν, ἐκδίδονται δέ, ὑπὸ τοὺς γωστοὺς εἰς τοὺς ἐπαίον-τας ὄρους, ἐν Ἑλλάδι, ἔνθα ἐλάχιστα τοιαῦτα συγγράμματα ηὐτύχησαν νὰ ἔχωσιν ἀδιάκοπον βίον κατὰ δεκαετίας ἀριθμούμενον. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι λίαν εὐνόητος ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐγενῆς ὑπερηφάνεια, ἣν αἰσθάνονται οἱ τε ἐκδόται καὶ οἱ πιστοὶ συνεργάται τῶν « Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν » ἐπὶ τῇ συμπληρώσει τοῦ δεκάτου αὐτῶν τόμου, ὅστις, θεία εὐδοκία, δημοσιεύεται κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκδόσεως τοῦ δεκάτου τούτου τόμου ἐθεώρησα σκόπιμον, ὅπως προτάξω ὧδε ὀλίγας γραμμάς, ἵνα ἐκθέσω τοῦτο μὲν τὰς δυσχερείας, καθ' ὧν προσέκρουσε καὶ ἅς κατώρθωσε μέχρι τοῦδε νὰ κατανικήσῃ ἡ εὐγενῆς προσπάθεια πρὸς θεμελίωσιν ἡπειρωτικοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ, τοῦτο δὲ σκέψεις τινὰς ἐπι-καίρους καὶ χρησίμους, ἔτι δὲ ν' ἀπονεύω τὸν δίκαιον ἔπαινον πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, εἰς οὗ τὴν ἐξαίρετον ψυχικὴν δύναμιν καὶ τοὺς ἀτρύτους μόχθους ὀφείλεται τὸ ἐκπληκτικὸν ὄντως κατόρθωμα τῆς ἐπὶ δεκαετίαν ὄλην τακτικῆς τῶν « Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν » ἐκδόσεως.

Ὅτε πρὸ δεκαετίας ὁ Σπυρίδων Βλάχος, ὁ ἀκάματος οὗτος τῆς Ἐκκλησίας λειτουργὸς καὶ τοῦ ἔθνους ὀτρηνὸς θεράπων, μὴ ἀρκούμενος εἰς ὅσα ἀπὸ ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς καὶ εκπαιδευτικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀπόψεως ἄξια λόγου εἰργάσατο ὡς μητροπολίτης Βελλᾶς καὶ Κονίτισης τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ πολλῶ μᾶλλον ὡς μητροπολίτης Ἰωαννίνων, ἀναδειχθεὶς τῶν κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνας ἐπισκόπων ἐφάμιλλος, ἠθέλησε καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς ἀπόψεως νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν ἰδίαν πατρίδα, τὴν αἰωνίαν Ἡπειρον, πρὸς ἣν ἀτυχῶς ἡ μεγάλη πατρίς Ἑλλάς δὲν ἐπεδείξατο μέχρι

τοῦδε φιλοστοργίαν ἀνάλογον πρὸς τὰ θερμὰ αἰσθήματα καὶ τὰς γενναίας θυσίας τῶν τέκνων τῆς Ἡπείρου ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, εἶχε μεγάλους καὶ εὐνοήτους διὰ τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἔργου ἐνδοιασμούς, ὧν κατέστησεν ἡμᾶς κοινωνούς.

Καὶ ὄντως αἱ προβάλλουσαι δυσχέρειαι δὲν ἦσαν ὀλίγαι οὐδὲ μικραί. Ἐν πρώτοις διηρχόμεθα δυσμενῆ πρὸς τοιαύτας ἀποπείρας περίοδον οὐ μόνον γενικῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας, ἀλλὰ καὶ προφανοῦς ἔνεκα τῶν πολεμικῶν καὶ μεταπολεμικῶν ἠθικῶν κλονισμῶν μειώσεως τῆς πρὸς ὑποστήριξιν εὐγενῶν ἔργων, ἀπαιτούντων ὑλικὰς δαπάνας, προθυμίας τῶν πολλῶν. Πρὸς τούτοις ἀνεφαίνεται καὶ ἄλλη δυσχέρεια, ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ τοῦ περιοδικοῦ προερχομένη, διότι εἶναι ὁμολογουμένως ἐξαιρετικῶς δύσκολον νὰ εὔρη τις εἰδικούς συνεργάτας καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐπαρκῆ ὕλην διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ συγγράμματος καθαρῶς τοπικοῦ, ἀποκλείοντος πᾶσαν πραγματείαν μὴ ἀμέσως ἢ τοῦλάχιστον ἐμμέσως εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ τὰ ἠπειρωτικὰ πράγματα καθόλου ἀναφερομένην.

Τὰς δυσκολίας ταύτας καὶ ἄλλας, ἃς δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀπαριθμήσω ἐνταῦθα, δὲν παρείδομεν βεβαίως καὶ ἡμεῖς οἱ τοῦ περιοδικοῦ ἐπιστημονικοὶ σύμβουλοι, ἀλλὰ γνωρίζοντες τὸ ἱερὸν πῦρ, ὅπερ δὲν ἔπαυσε ποτὲ θερμαῖνον τὴν πρὸς πᾶν καλὸν ἔργον ρέπουσαν ψυχὴν τοῦ ἀνδρός καὶ τὴν ἀκαταπόνητον αὐτοῦ φιλεργίαν καὶ τὴν ἰκανότητα τοῦ εὐρίσκειν πόρον ἐν τοῖς ἀπόροις, ἐσπεύσαμεν νὰ ἐνισχύσωμεν αὐτὸν ἠθικῶς πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ὠραίας προθέσεως, βέβαιοι ὄντες ὅτι ἢ ὑπ' αὐτοῦ ἀνάληψις τῆς εὐθύνης θὰ συνεπήγετο πάντως τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου, παρὰ πᾶν ἐπιπροσθοῦν ἐμπόδιον, διότι ὁ Σπυρίδων Βλάχος δὲν συνειθίζει νὰ ἴσταται ἀμηχανῶν καὶ ἀπρακτῶν πρὸ τῶν ἐμποδίων, ἀλλ' εὐρίσκει τρόπον νὰ παρακάμπτη ταῦτα σπεύδων πρὸς τὸν τεθέντα ἐκάστοτε εὐγενῆ σκοπόν.

Ἄλλ' ἢ μοῖρα ἠθέλησεν, ὅπως αἱ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ πρώτου τόμου μελετηθεῖσαι δυσχέρειαι ἐπαυξήθωσι μετὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ. Καὶ δὴ καὶ πολὺν ταχέως διεπιστώθη ὅτι ἢ πατροπαράδοτος φιλομουσία καὶ ἢ φιλοθυσία τῶν συγχρόνων καλῶν κἀγαθῶν Ἡπειρωτῶν, ἐφ' ἧς εἵχομεν στηρίζει πολλάς, ὡς εἰκός, ἐλπίδας, ἔχουσιν ἀμβλυνθῆ σημαντικῶς καὶ δὲν ὑπῆρξαν ἀνάλογοι πρὸς τὰ μεγάλα αἰσθήματα, ἅτινα διέκριναν τὰς προγενεστέρας ἠπειρωτικὰς γενεάς, ὧν τὰ ἔργα καὶ αἱ θυσίαι ὑπὲρ ἔθνικῶν σκοπῶν ἐξησφάλισαν εἰς τὴν Ἡπειρον τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Πανελληνίου καὶ τὸ ἐπωνύμιον τῆς Εὐάνδρου. Ἄλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ ἐγγύτεροι συνεργάται καὶ ἐπιμεληταὶ τῆς ἐκδόσεως δὲν ἠδυνήθημεν ἔνεκα λόγων ἀπο-

χρόνων νὰ παράσχωμεν εἰς τὸν ἰδρυτὴν τοῦ Περιοδικοῦ πλήρη τὴν ἀρωγὴν, ἣν παρ' ἡμῶν εὐλόγως ἀνέμενε καὶ ἣν εἶχομεν τὴν ἀγαθὴν πρόθεσιν νὰ προσφέρωμεν. Διορισθέντες ὀλίγον μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τόμου τακτικοὶ καθηγηταί, ὁ μὲν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ δὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, ἀνελάβομεν, ὡς εὐνόητον, νέας ὑποχρεώσεις μεγάλας καὶ μᾶλλον ἐπειγούσας, αἵτινες ἠνάγκασαν ἡμᾶς, παρὰ πᾶσαν καλὴν θέλησιν, νὰ θέσωμεν εἰς δευτέραν μοῖραν τὰς πρὸς τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» καὶ τὸν μακρόθυμον ἰδρυτὴν αὐτῶν ὑποχρεώσεις. Ἰδιαιτέρως δ' ἐγώ, ἐπιβαρυνθεὶς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν καὶ διὰ τῶν ἐν τῇ διοικήσει καὶ ὀργανώσει τοῦ ἀριστυσίου τῆς Βορείου Ἑλλάδος Πανεπιστημίου καθηκόντων, δὲν ὀκνῶ νὰ ὁμολογήσω τὴν συναίσθησιν, ἣν ἔχω, ὅτι δὲν παρέσχον εἰς τὸ ἔργον τὴν συμβολήν, ἣν ὁ φίλος ἰδρυτὴς καὶ ἐκδότης αὐτοῦ παρ' ἐμοῦ προσεδόκα. Σημειωτέον ὅμως ὅτι καὶ οἱ εἰδικοί κλάδοι τῶν ἐπιστημονικῶν μου μελετῶν, ξένοι ἐντελῶς πρὸς τὰ ἠπειρωτικὰ πράγματα, εἰς ὧν καὶ μόνον τὴν ἐξέτασιν τυγχάνει ἀφιερωμένον τὸ περιοδικὸν τοῦτο, δὲν μοι ἐπιτρέπουν ἀτυχῶς ν' ἀφοσιωθῶ τόσον, ὅσον ἐπιθυμῶ, εἰς τὸ τὴν ἰδιαιτέραν μου πατρίδα ἐξυπηρετοῦν πολύτιμον ἔργον. Ἡ δὲ ἀκαδημικὴ εὐπρέπεια δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἐπιλαμβάνηται τις τῆς ἐξετάσεως πραγμάτων ξένων πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιστημονικὰς ἀσχολίας, δι' ἃ ὑπάρχουσιν εἰδικοί ἐρευνηταί. Δὲν δύναμαι οὐχ ἥτιον ν' ἀποσιωπήσω ἐν τῇ σειρᾷ ταύτῃ πικρὸν τι παράπονον ὅτι δηλαδὴ οἱ λόγοι Ἡπειρωταί, πρὸς οὓς ἀπετάθη διὰ τοῦ μακροῦ ἐρωτηματολογίου, τοῦ δημοσιευθέντος ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ περιοδικοῦ, ἐν τέλει τῆς περὶ «ἠπειρωτικῶν θεσμίων ἐρεύνης» πραγματείας μου, δι' ὃ ἐπαινετικούς ἔγραψε λόγους ὁ ἀείμνηστος Δημήτριος Παπούλιας, οὐδὲν ἔπραξαν ἵνα μ' ἐνισχύσωσιν ἐν τῇ ἀποπείρᾳ, ὅπως περισυλλέξω καὶ ταξινομήσω τὰς ὑπαρχούσας τυχρὸν ἐν Ἡπειρῷ ἢ ὑπαρξάσας ἐκεῖ παλαιὰς διατάξεις τοπικοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου, τοῦ μόνου κλάδου, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδυνάμην νὰ παράσχω ἀξίαν λόγου τινὸς συμβολήν εἰς τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ». Καθίσταται ὁμολογουμένως ἀπίστευτον ὅτι οὐδεμίαν ἔλαβον ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐξ ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα ἐρωτημάτων ἀποτελούμενον συστηματικὸν ἐκεῖνο ἐρωτηματολόγιον.

Παρ' ὅλα ὅμως τὰ ἀντίξοα ταῦτα καὶ παρ' ὅλας τὰς ἄλλας δυσχερείας, καθ' ὧν ἐπάλαισεν ὁ ἀκάματος ἰδρυτὴς καὶ ἐκδότης τοῦ Περιοδικοῦ κατὰ τὸ λῆξαν δεκαετὲς χρονικὸν διάστημα καὶ αἵτινες θὰ ἐδικαιολόγουν τὴν διακοπὴν τῆς πολυμόχθου καὶ πολυδαπάνου ἐκδόσεως, τὸ ἔργον προήχθη ἀδιακόπως καὶ πρόκειται ἤδη δέκα ὅλοι τόμοι, κόσμημα πάσης Βιβλιοθήκης, περιέχοντες σπουδαίας

πραγματείας, ξένων τε καὶ ἡμετέρων, καὶ πολύτιμον καὶ ἄφθονον ἠπειρωτικὸν ὑλικὸν πρὸς χρῆσιν τῶν ἐπιδοθησομένων εἰς τὴν συστηματικὴν αὐτοῦ ἐπεξεργασίαν καὶ ἐπιστημονικὴν ἐκμετάλλευσιν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν σχέσει πρὸς τὸ παρελθόν. Ἡ βαθεῖα ὁμως συναίσθησις τῶν ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν ἠπειρωτικῶν πραγμάτων ὑπαρχόντων μεγάλων κενῶν καὶ ἡ μὴ ἐμφάνισις, ἐν τῷ παρόντι τοῦλάχιστον χρόνῳ, χειρῶν ἐτοίμων, ὅπως παραλάβωσι τὸν ἠπειρωτικὸν πυρσόν, ὃν ἀνήψε καὶ διετήρησεν ἄσβεστον ἐπὶ δεκαετίαν ὄλην ὁ ἠπειρώτης Ἱεράρχης, ἐπιβάλλουσιν αὐτῷ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς συνεχίσεως τοῦ ἔργου, ἣν εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θὰ παραλείψῃ, ἡ δὲ δήλωσίς μου αὕτη θ' ἀποτελέσῃ ἀναμφιβόλως ἀπαράβατον δι' αὐτὸν δέσμευσιν. Ἀλλὰ τὸ καθῆκον τῆς συνεχίσεως τοῦ ἔργου, ἀσχέτως πρὸς πᾶσαν παρομαρτήσουσαν δυσχέρειαν, προκύπτει ἐπιτακτικὸν καὶ ἐκ τῆς ἐπισκοπήσεως τῶν μέχρι τοῦδε συντελεσθέντων καὶ τῶν ὑπολειπομένων ἔτι συμφώνως πρὸς τὸ ἐξαγγελθὲν ἐπὶ τῇ πρώτῃ τοῦ περιοδικοῦ ἐκδόσει ἐκτενὲς πρόγραμμα. Διότι εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι πλούσιον ὑλικὸν ἦλθεν ἤδη εἰς φῶς, ἐφελκύσαν τὰς εὐμενεῖς κρίσεις διαπρεπῶν σοφῶν, ἡμετέρων τε καὶ ξένων, ἔτι δὲ καὶ βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀλλὰ πλεῖσθ' ὅσα τῶν διὰ τοῦ ἀρχικοῦ προγράμματος ἐπηγγελμένων δὲν ἐπετεύχθησαν. Τὸ τοπωνυμικὸν καὶ τὸ γλωσσάριον τῆς Ἠπείρου δὲν ἐγράφησαν εἰσέτι, ἡ ἐξάντλησις τῶν ἀρχαιολογικῶν μελετῶν δὲν συνετελέσθη, ἡ δὲ ἔντασις τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν καὶ λαογραφικῶν ἐρευνῶν δὲν προσέλαβε τὰς εὐκταίας διαστάσεις.

Πλὴν τούτων καὶ ἄλλα πολλὰ ὑπολείπονται πρὸς ἐκτέλεσιν κατὰ τὴν ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς ἀρχομένην δευτέραν τῶν «ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν» δεκαετίαν, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἡ «Ἱστορία τῆς Ἠπείρου» ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ἡ ἐν συστηματικῇ ἐπιστημονικῇ κατατάξει καθ' ὕλην καὶ χρόνον «ἠπειρωτικὴ Βιβλιογραφία», ἔτι δὲ τὸ «ἠπειρωτικὸν Λεύκωμα», ὅπερ δέον νὰ περιλάβῃ τὰς βιογραφίας καὶ τὰς σωζομένας εἰκόνας, εἰ δυνατόν, πάντων τῶν ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους, ἐν τοῖς Γράμμασι καὶ ταῖς Ἐπιστήμαις διαπρεψάντων, ὡς καὶ τῶν ἐπὶ φιλοπατρίᾳ καὶ φιλομουσίᾳ καὶ φιλανθρωπίᾳ διακριθέντων καὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους ἀναλωθέντων πολυπληθῶν ἠπειρωτῶν.

Ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα ἴσως, εἰς αὐτοτελεῖς ἐκδιδόμενα τόμους, θ' ἀποτελέσωσι τὸν ἐσμὸν τῶν τιμητικῶν δορυφόρων τῶν «ἠπειρωτικῶν Χρονικῶν». Ἐλπίζω δὲ ὅτι πάντες οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸ πάντων οἱ ἠπειρῶται, καὶ δὴ καὶ οἱ ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν πέντε ἠπείρων Διασπορᾷ, θὰ κατανοήσωσιν ἐπὶ τέλους τὴν μεγάλην σημα-

σίαν τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἐν πολλοῖς πρωτοπόρον, δέον δὲ νὰ χρησιμεύσῃ, ὡς καὶ ἐχρησίμευσεν ἤδη, ὡς ὑπόδειγμα ἄλλων ὁμοίων, ἀφιερωμένων εἰς τὴν ἔρευναν τῶν καὶ ἄλλων μερῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ πατρίων πραγμάτων, ἅτινα ὁ εἰσελαύνων γοργῶς πλέον ψευδῆς εὐρωπαϊκός, ὡς λέγεται, πολιτισμός, διαλύει, ὡς μὴ ὄφειλε, καὶ καταστρέφει, καὶ θὰ παράσχῃ τὴν γενναίαν αὐτῶν ὑποστήριξιν, ἣν εὐλόγως ἀνέμενον παρὰ πάντων τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», ἀλλ' ἦτις ἀτυχῶς δὲν παρεσχέθη αὐτοῖς μέχρι τοῦδε εἰς βαθμὸν ἐπαρκῆ καὶ ἀνάλογον πρὸς τὸν ἱερὸν ζῆλον καὶ τὴν εὐγενῆ αὐτοθυσίαν τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτῶν.

Εἶναι πεπρωμένον, ὅπως τὰ πνευματικὰ ἔργα μὴ ἀμείβωσι τοὺς ἐργάτας αὐτῶν ἐν τῇ ζωῇ, ἀλλ' ἀμείβουσιν ὁμῶς αὐτοὺς μετὰ θάνατον, διατηροῦντα τὴν ἀγαθὴν αὐτῶν φήμην εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Καὶ ἐὰν τὰ ὑπολειπόμενα ἐκ τῶν πολλῶν καὶ θαυμασίων κτισμάτων Ἰουστινιανοῦ τοῦ Α' καταρρεύσωσί ποτε ὑπὸ τὰ ἀπηνῆ, ἀλλ' ἀφανῆ πλήγματα τοῦ πανδαμάτορος χρόνου, τὸ *Corpus Juris Civilis* θὰ μείνῃ ἕσασι ὡς μνημεῖον ἀκλόνητον καὶ φωτοβόλον καὶ ἀνέσπερον τῆς δράσεως τοῦ μεγαλεπηβόλου ἐκείνου βυζαντινοῦ βασιλέως. Τοῦτ' αὐτὸ δύναμαι νὰ προείπω διὰ τὴν συμβῆ, τηρουμένων τῶν ἀναγκαίων ἀναλογιῶν, καὶ περὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἡπειρώτου Ἱεράρχου. Ὅταν δὲν θὰ ὑπάρχωσι πλέον τὰ ὠραῖα κτίσματα ἅτινα τῇ προνοίᾳ καὶ τοῖς μόχθοις αὐτοῦ ἐγερθέντα κοσμοῦσι νῦν τὴν πρωτεύουσαν τῆς Εὐάνδρου Ἡπείρου, εἰς τὰ βάρθη τῶν ἀπανταχοῦ Βιβλιοθηκῶν θὰ ὑπάρχωσι πάντοτε οἱ τόμοι τῶν «Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν» μετριόφρονες μὲν, ὡς ἀρμόζει, ἀλλ' εὐφραδεῖς καὶ αἰώνιοι κήρυκες τῆς ἐνεργητικῆς αὐτοῦ δράσεως. Προσβλέπων τοὺς τόμους τούτους ὁ Ἰωαννίνων Σπυρίδων δύναται ἀνεκδοιάστως ν' ἀναφωνήσῃ τὸ τοῦ Λατίνου ποιητοῦ

*«Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira nec ignis
>Nec poterit ferrum nec edax abolere vetustas».*

(Ovid. Met. XV 870 s.)

*Ἐγγραφον ἐν Θεσσαλονίκῃ,
τῷ 1936 Ἀπριλίου φθίνοντος

ΓΕΡΙΚΛΗΣ ΒΙΖΟΥΚΙΔΗΣ

Πρὸς τιμὴν τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἐπιστήμης καὶ ὑψίστην ἰκα-
νοποίησιν τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν» ὁ διαπρεπὴς ἐν Ἰταλίᾳ
ἐγκατεστημένος Ἑπειρώτης λόγιος κ. Κ. Μέρτζιος, δι' ἀτρώτων
μόχθων καὶ σοβαρᾶς ἀτομικῆς δαπάνης ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἔρευ-
ναν τοῦ ἀνεξαντλήτου ἀρχείου τῆς Βενετίας διὰ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ
εἰς τὴν Ἑπειρον.

Καὶ τὸ ἀνέκδοτον πλούσιον ὑλικὸν τῆς ἐρεύνης ταύτης, τοῦ
ὁποίου ἀπαρχὰς προσφέρομεν διὰ τοῦ παρόντος τόμου, ἐπιχέον
ἄπλετον φῶς ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν Σχολείων τῆς πόλεως τῶν
Ἰωαννίνων, ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς καταστάσεως, ἐπὶ τῶν ἐμπορι-
κῶν καὶ ἄλλης φύσεως σχέσεων μεγάλων Ἑπειρωτῶν πρὸς τὴν
Δύσιν καὶ ἐπὶ πλείστων ἄλλων σημείων τῆς ἱστορίας τῆς Ἑπειρω-
τικῆς Πρωτευούσης κατὰ τὰς τρεῖς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας, θὰ
κοσμήσῃ τὰς σελίδας τῶν «Ἑπειρωτικῶν Χρονικῶν», ἐγκαινιάζον
ἐπ' αἰσίοις οἰωνοῖς τὴν δευτέραν δεκαετηρίδα τοῦ περιοδικοῦ.

Ἐκφράζοντες πρὸς τὸν ἀκαταπόνητον ἐρευνητὴν τὰς θερμὰς
εὐχαριστίας τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἐπιστήμης, ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα,
παρὰ τὰς μέχρι τοῦδε ἀπογοητεύσεις, ὅτι τὸ τόσον εὐγενὲς παρά-
δειγμα αὐτοῦ δὲν θὰ μείνῃ μεμονωμένον.

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΓΥΡΙΔΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ
ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΑ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΕΝΤΗΜΑΤΑ
ΕΓΓΥΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ *

Υπό

ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

Ὁ καθηγητὴς τῆς κλασσικῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Καίμπριτζ A.J.B. Wace ἐξέδωκε ἀξιολογώτατον ἔργον διὰ τὴν σημασίαν τῆς ἑλληνικῆς κεντητικῆς ὑπὸ τὸν τίτλον * *Mediterranean and near eastern embroideries 1935*.

Τὸ καλλιτεχνικὸν αὐτὸ ἔργον, ἐκδοθὲν εἰς 250 ἠριθμημένα ἀντίτυπα, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον τιμᾶται περὶ τὰς 5.500 δραχ., ἀποτελεῖται ἐκ δύο τόμων. Τούτων ὁ μὲν πρῶτος περιλαμβάνει τὸ κείμενον, ὁ δὲ δεύτερος ὁ καὶ ὀγκωδέστερος, τὴν ἀριωτάτα ἐκτυπωμένην ἀπεικόνισιν τῶν 120 κεντημάτων τῆς συλλογῆς Franc H. Cook εἰς 136 περίπου ὀλοσελίδους πίνακας χρωματιστοὺς ἢ μὴ. Ἐκ τῶν πινάκων τούτων οἱ μὲν 84 περιλαμβάνουν θαυμάσια ἑλληνικὰ κεντήματα τῶν νήσων καὶ τῆς Ἡπείρου, οἱ δὲ ὑπόλοιποι κεντήματα τοῦ Ἀλγερίου, τοῦ Μαρόκου, τῆς Τουρκίας, τῆς Μ. Ἀσίας, τοῦ Καυκάσου, τῆς Περσίας, τοῦ Τουρκεστάν καὶ τῶν Ἰνδιῶν. Διὰ τοῦ ἔργου τοῦ ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ κάμῃ γνωστὴν τὴν μεγάλην ἀξίαν τῶν ἑλληνικῶν κεντημάτων καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τῆς μελέτης των.

Κριτικὴν περὶ τοῦ ἔργου ἀνεκοίνωσεν ἐν διαλέξει γενομένη ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν ἡ κ. Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη, ταύτην δ' εἶτα ἐδημοσίευσεν ἐν τοῖς «Byzantinisch—Neugriechische Jahrbücher» (τόμ. IB'). Ἐπειδὴ δὲ πρόκειται κυρίως περὶ τῶν κεντημάτων τῆς Ἡπείρου, τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» ἔκριναν ἐπιβεβλημένην τὴν δημοσίευσιν περιλήψεως τῆς σπουδαίας ταύτης κριτικῆς.

Κατὰ τὴν Κυρίαν Χατζημιχάλη, τὰ δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς τέ-
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ Ι' (1935)

χνης δὲν δύνανται νὰ ἐξετασθοῦν μονομερῶς ὡς εἶδη τέχνης καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς καλλιτεχνικῆς τῶν μόνον ἀξίας. Ταῦτα εἶναι ἔργα τοῦ λαοῦ ἐξαρτώμενα ἀπὸ πολλοὺς καὶ διαφόρους φυσιολογικοὺς παράγοντας, βιογενετικοὺς νόμους, παμπαλαίας συνηθείας καὶ παραδόσεις μὲ δημιουργικὰς πηγὰς ἐνεχούσας βαθυτάτην καὶ μακροχρόνιον ἐξέλιξιν καὶ στηριζόμενα ἐπὶ μιᾶς ἐνιαίας πνευματικότητος, δημιουργηθείσης ἐκ τῆς ὁμαδικῆς αἰσθήσεως. Ἡ συνθετικὴ τῶν μελέτη ὀφείλει νὰ ἐκκινήσῃ ἀπὸ τὰ γενετικὰ τῶν αἷτια, νὰ ἐξετάσῃ τὰς μεταβολάς, τὰς ἐξελίξεις, τὰς ἐπιδράσεις, τὰς διασταυρώσεις, τὰς ἀφομοιώσεις, νὰ παρακολουθήσῃ συστηματικῶς τὰ πολυποίκιλα στοιχεῖα τῶν, ἅτινα ἐνισχύονται ἀπὸ τὰς κλιματολογικὰς, φυλετικὰς, ἱστορικὰς, κοινωνικὰς συνθήκας, τὰς ἀναμίξεις τοῦ ἱστορικοῦ βίου κ. ἄ. Ἡ κριτικὴ τῶν μελέτη ὀφείλει νὰ περιλάβῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας πλευρὰς τοῦ βίου τοῦ λαοῦ, ὅστις τὰ ἐδημιούργησε, νὰ ἐξακριβώσῃ ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν διαφόρων κλάδων τῆς τέχνης του, τὴν αἰσθητικὴν οὐσίαν τῶν δημιουργημάτων του καὶ τέλος τὸ ἔργον εἰς τὸν σύνδεσμόν του μὲ τὸν φυσικόν του παράγοντα. Διότι ἄνευ αὐτῶν τῶν βάσεων, αἷτινες θὰ ἔλθουν καὶ σπουδαῖα γενικώτερα ἐθνολογικὰ προβλήματα, ἡ μελέτη τῶν λαϊκῶν μνημείων τῆς τέχνης δὲν δύναται νὰ εἶναι ἠγγυημένη καὶ ἀσφαλῆς.

Μὲ τὸ ἔργον του τοῦτο ὁ κ. Wace δὲν ἔχει μόνον σκοπὸν νὰ κατατάξῃ κατ' ἀρχὴν ὠρισμένα ἠπειρωτικὰ καὶ νησιωτικὰ κεντήματα, μόνον τὰ πλουσιώτερα καὶ πλέον ἐξελιγμένα ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ καθορίσῃ τὴν καταγωγὴν τῶν τὴν ἑλληνικὴν, ἣτις ἀπέβη προβληματικὴ. Κεντήματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἰκιακῆς χρήσεως, τελειότατα καὶ θαυμαστὰ ὑποδείγματα τῆς ἑλληνικῆς κεντητικῆς, ἐγκλείοντα μέγαν κύκλον διαφόρων πολιτισμῶν, πολυποίκιλα στοιχεῖα, γενετικὰ ἐξελικτικὰ καθὼς καὶ διαφόρους ἄλλας περιπλοκάς, ἀφομοιώσεις, ἀναμίξεις, διασταυρώσεις καὶ ἐπιδράσεις.

Καθορίζει ἀκριβέστατα τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν ὅλων αὐτῶν τῶν κεντημάτων ὁ κ. Wace. Ἀλλὰ, καθὼς φαίνεται, παραμελεῖ νὰ ἐξετάσῃ πολλὰ ἐκ τῶν στοιχείων τῶν καὶ φέρεται εἰς τὸ νὰ τὰ κατατάξῃ εἰς τὸν γενικὸν κύκλον τῶν κεντημάτων τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς. Ἡ κατάταξις αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ κ. Wace ὡς ἐπίλυσις ἀπὸ καιροῦ συντελεσθεῖσα, χωρὶς νὰ ἔχη προηγηθῆ διὰ τὴν τέχνην τῆς ἑλληνικῆς κεντητικῆς οὐδεμίαν ἀναλυτικὴν καὶ συνθετικὴν μελέτην καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν τεθῆ αἱ ἀσφαλεῖς καὶ ἠγγυημέναι βάσεις διὰ μίαν τοιαύτην γενικωτέραν καὶ εὐρύτεραν ταξινόμησιν τῶν. Καὶ οὕτω τὰ κεντήματα τῆς Ἡπείρου καὶ τῶν ἑλληνικῶν νήσων περιγράφονται μαζὶ μὲ ὅλα τ'

ἄλλα κεντήματα τ' ἀνατολικά, — Ἀλγερίου, Μαρόκου, Τουρκίας, Μ. Ἀσίας, Καυκάσου, Τουρκεστάν, Ἰνδιῶν, — ἂν καὶ ἔχουν στενωτάτους συνδέσμους πρὸς ἄλλα ἑλληνικὰ τῆς ἠπειρωτικῆς ἐν γένει Ἑλλάδος καὶ ἔχουν συμβάλλει εἰς τὴν γένεσίν των ποικίλαι καὶ τόσαι ἄλλαι προϋποθέσεις.

Ὁ συγγραφεὺς τοποθετεῖ κατόπιν κατ' ἀρχὴν τὴν κεντητικὴν τέχνην τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς τέχνης τῶν Ἰονίων νήσων καὶ ὑπάγει ὅλα περίπου τὰ θαυμασιώτερα κεντήματα τῆς Ἡπείρου εἰς τὰ κεντήματα τῶν Ἐπτανήσων. Ἀλλὰ τότε θὰ ἔπρεπε νὰ καταταχθοῦν καὶ διάφορα ἄλλα κεντήματα τῆς λοιπῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ἅτινα καταπληκτικῶς ὁμοιάζουν εἰς τὴν ἔκφρασιν πρὸς τὰ νησιωτικά, ἢ μᾶλλον ν' ἀναγάγῃ ὁλόκληρον περίπου τὴν κεντητικὴν τέχνην τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν κύκλον τῆς τέχνης τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, διότι εἰς τὴν συνολικὴν μελέτην τῆς ἀνευρίσκονται πλεῖσται καὶ διάφοροι σχετικαὶ ἀναλογίαι, διασταυρώσεις, ἐπιδράσεις κ. ἄ.

Δικαιολογεῖ τὴν κατάταξιν αὐτὴν ὁ κ. Wace γράφων, ὅτι τοιαῦτα ἔξαιρετικὰ κεντήματα (δηλ. τὰ τῆς Ἡπείρου) εἶναι ἂ priori πιθανώτερον ὅτι θὰ ἐγίνοντο εἰς τὰ Ἐπτάνησα μὲ τὸν ἀγνὸν ἑλληνικόν των πληθυσμόν, ὅστις ἤνθισεν ὑπὸ τὴν Ἐνετοκρατίαν μᾶλλον παρὰ εἰς τὴν Ἡπειρον, ἥτις εὐρίσκετο πάντοτε ὑπὸ μίαν ταραχώδη κατάστασιν, κατοικουμένη ἀπὸ τρεῖς φυλάς, τὴν ἑλληνικὴν, ἀλβανικὴν καὶ βλαχικὴν, καὶ εἶχε δύο θρησκείας. Προσθέτει δὲ ὅτι ἦτο ἐπίσης δυνατὸν ὁ ρυθμὸς (style) τῶν Ἰονίων νήσων νὰ ἐφηρμόζετο εἰς ἐπαρχίας τῆς Ἡπείρου, ὅπως εἰς τὴν Πάργαν, (ἥτις παρεχωρήθη ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς εἰς τὸν Ἀλῆ-Πασσᾶν ἔνεκα γεωγραφικοῦ λάθους τὸ 1819), καὶ εἰς τὴν Πρέβεζαν, (τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν ὁ Ἀλῆ-Πασσᾶς ἀπὸ τοὺς Γάλλους τὸ 1798). Θεωρεῖ λοιπὸν ὁ κ. Wace ὡς ἑπτανησιακὰ ὅλα τὰ θαυμασιώτερα καὶ ἐκλεκτότερα ὑποδείγματα τῆς τέχνης τῆς Ἡπείρου καὶ καταγράφει μόνον ὡς Ἡπειρωτικὰ Γιαννιώτικα (ἀπὸ τὴν τέχνην τῆς Ἡπείρου ἀναγνωρίζει μόνον τὴν τέχνην τῶν Ἰωαννίνων) κεντήματα μιᾶς ὀρισμῆνης ἐκφράσεως τῆς Ἡπειρωτικῆς τέχνης, τὰ ἔχοντα ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον φυτικὸν διάκοσμον καὶ παρυσιάζοντα καταφανῆ τὴν τουρκικὴν ἐπίδρασιν εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε θὰ ἠδύνατό τις εὐκόλως νὰ τὰ κατατάξῃ εἰς τὰ Μικρασιατικά.

Παράδοξον εἶναι ἐπίσης τὸ ὅτι ὁ κ. Wace ἀναφέρει σχετικῶς μὲ τὰ Ἡπειρωτικὰ αὐτὰ κεντήματα εἰς ὑποσημείωσιν καὶ ἐντελῶς παροδικῶς τὰ ἑξῆς : « Ὑπάρχουν ἐπίσης ὀλίγαι σημειώσεις διὰ τὰ Ἡπειρωτικὰ κεντήματα εἰς τὰ « Ἡπειρωτικὰ Χρονικά » ἔτος V, ἀλλ' αὐταὶ καθὼς καὶ ποικίλα ἄλλα δημοσιεύματα διεσπαρμένα εἰς περιοδικὰ μόλις δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀποτέλεσμα πρωτοτύπων καὶ ἐπιτοπίων ἐρευνῶν ». Ἀλλὰ

εἶναι βέβαιον ὅμως ὅτι ἐπιτοπίως ἐμελετήθησαν καὶ ἐσυσχετίσθησαν συμφώνως πρὸς τὰς συνηθείας καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις καὶ ἀναλογίας, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἡ καθόλου τέχνη τῆς Ἑπείρου καὶ ἔνεκα τούτου κατατάσσονται εἰς τὰ «Ἑπειρωτικά Χρονικά» (ἔτος Ε΄. τεῦχος Γ΄. σελ. 253 ἀ. 1930) ὡς καθαρὰ ἡπειρωτικά κεντήματα, ὅπως καὶ εἶναι. Γεγονὸς εἶναι ἐπίσης ὅτι τὰ κεντήματα αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὰ θαυμασιώτερα καὶ τελειότερα ἔργα ὄχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς κεντητικῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ τῆς παγκοσμίας. Ἐξαιρετικά καὶ μοναδικὰ εἰς τὴν τεχνικὴν, τὸν χρωματισμόν, τὰς πλουσίας καὶ ἀριστοτεχνικὰς συνθέσεις, εἰς τὴν ἰδιορρυθμίαν καὶ πρωτοτυπίαν. Εἶναι τὸ ἀποκρυστάλλωμα τῶν ἑλληνικῶν κεντημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα πιστῶς ἀντανακλᾷ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία μὲ τὸν ἀνατολικόν, βυζαντινὸν καὶ δυτικὸν χαρακτῆρά της. Τὰ δημιουργήματα αὐτὰ, ἐγκλείοντα μέγαν κύκλον πολιτισμῶν (ἑλληνικόν, βυζαντινόν, ἀνατολικόν, δυτικόν) φανερῶν βεβαίως πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς δυτικὰ πρότυπα καὶ ἄλλα νησιωτικά καὶ μάλιστα μὲ τὰ σκυριανά, ὡς ἐλέχθη. Εὐκόλον λοιπὸν εἶναι στηριζόμενός τις μόνον ἐπὶ ὠρισμένων στοιχείων των νὰ τὰ κατατάξῃ καὶ εἰς τὰ νησιωτικά, ἂν μάλιστα δὲν ἐξετάσῃ καὶ τὴν μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς τέχνης ὑπάρχουσαν ἐνδόμυχον σχέσιν, τὴν συνδέουσαν δυναμικῶς τὸν ρυθμὸν τῶν δύο αὐτῶν τεχνῶν.

Κατατάσσων ὁ κ. Wace εἰς τὰ ἑπτανησιακὰ τὰ Ἑπειρωτικά αὐτὰ κεντήματα τὰ τόσον στενῶς συνδεδεμένα πρὸς τὰς συνηθείας τῆς Ἑπειρωτικῆς ζωῆς, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα, ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν τέχνην τῆς Ἑπείρου ὀλόκληρον περίπου τὴν πλατεῖαν ἡπειρωτικὴν διακοσμητικὴν τῆς διαμόρφωσιν μὲ τὸν πλούσιον ζωϊκὸν διάκοσμον, τὸν συναντώμενον εἰς ἀφθονωτάτην ἐκδήλωσιν εἰς ὅλους τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς καθόλου ἡπειρωτικῆς τέχνης καὶ ὅστις ἰδιαιτέρως χαρακτηρίζει τὴν τέχνην ταύτην,— παραστάσεις μὲ ἄνδρας, γυναῖκας, παιδιά, κυνηγούς, καβαλάρηδες, πουλιά, θηρία, λιοντάρια, ἐλάφια, δικεφάλους καὶ τόσα ἄλλα.

Ἄν τὰ ἡπειρωτικά αὐτὰ κεντήματα κατετάσσοντο εἰς τὰ Ἴονικά, θὰ ἐγυμνώνετο ἡ Ἑπείρος ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα καὶ πλέον πρωτότυπα δημιουργήματά της, θὰ ἀπεκλείετο ἡ τέχνη της ἀπὸ τὴν ἐπιτόπιον μακροχρόνιον αἰσθητικὴν καὶ τεχνικὴν της παράδοσιν, ἀπὸ τὴν ἐνιαίαν της πνευματικότητα καὶ ἐνέργειαν, τὴν γεννηθεῖσαν ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν της ἐνότητα καὶ τοποθετημένην εἰς τὰ τεχνικὰ αὐτὰ μνημεῖα, ἅτινα ὀλοζώντανα μᾶς παρουσιάζουν τὴν ζωὴν της τὴν ἱστορικὴν καὶ δύνανται νὰ σταθοῦν ὡς ἐν ἑκ τῶν κυρίων μέσων ἐρμηνείας εἰς τόσα ἐθνολογικά της προβλήματα.

Κατατάσσων ὁ κ. Wace τὰ ἐξαιρετικά αὐτὰ ἡπειρωτικά κεντήματα

εἰς τὰ Ἴονικά, ἀναγνωρίζει μολαταῦτα ὅτι ἔχουν καὶ τουρκικὴν καὶ ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν καὶ διὰ τὴν δικαιολογήσῃ τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν εἰς τὴν Ἴονικὴν τέχνην λέγει ὅτι αὕτη παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλας ἑλληνικὰς νήσους, ὅπως εἰς τὴν Σκῦρον. Ἡ Σκῦρος ὁμως ὄχι μόνον διετέλει συνεχῶς ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, ἀλλὰ εἶχε καὶ μεγάλα συμφέροντα ναυτιλιακὰ καὶ ἐμπορικὰ μὲ τὴν Μ. Ἀσίαν, μὲ τὴν ὁποίαν συνεδέετο καὶ διὰ πολλῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν, ἐπιγαμιῶν, συγγενειῶν κ. λ. π. Τόσον δὲ μάλιστα στενὴ ἦτο ἡ ἐπικοινωνία τῆς μὲ τὴν ἀνατολὴν ὥστε καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ πλάκες τῆς αὐλῆς τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἔχουν ἀποσταλεῖ ὡς ἀφιέρωμα ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν. Φυσικὸν λοιπὸν εἶναι διὰ πολλοὺς καὶ διαφοροὺς λόγους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γνωστοτάτου ἱστορικοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Ἡπειρος ἦτο κέντρον τουρκικῆς διοικήσεως καὶ εὕρισκετο εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Κων]πόλεως καὶ τῆς Μ. Ἀσίας, ἡ ἀνατολικὴ αὕτη ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἔχουν γενικῶς ἐξεταζόμενα τὰ κεντήματα αὐτά, νὰ ἀνάγεται εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ὄχι εἰς τὰ Ἐπτάνησα καὶ νὰ χρησιμεύῃ καὶ αὕτη ὡς τρανὸν ἐπιχείρημα διὰ τὴν ἠπειρωτικὴν καταγωγὴν των.

Πρὸς ἐδραίωσιν τῆς κατατάξεως τῶν ἠπειρωτικῶν αὐτῶν κεντημάτων εἰς τὰ ἑπτάνησιακὰ ὁ κ. Wace ἀναφέρει ὅτι αἱ ἐνδυμασίαι τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἀναπαριστάνονται εἰς τὰ κεντήματα αὐτά, (τὰ ἠπειρωτικά), εἶναι ἑλληνικαί, ἀλλὰ παρουσιάζουσαι πολλὰς ἀναλογίας εἰς τὰς λεπτομερείας μὲ τὰς τουρκικὰς ἐνδυμασίας τοῦ 17ου αἰῶνος, λεπτομερείας τὰς ὁποίας εἶχον ἐπίσης εὐρωπαϊκαὶ ἐνδυμασίαι καὶ εἰδικώτερον αἱ τῆς Βενετίας, Πολωνίας καὶ Οὐγγαρίας..... Ἄλλ' εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν λεπτομερειῶν αὐτῶν ὁ κ. Wace δὲν ἀνατρέχει παρὰ μόνον εἰς συγκρίσεις πρὸς πρότυπα δυτικὰ καὶ ἄλλα νησιωτικὰ καὶ λησμονεῖ ἐντελῶς τὰς συσχετίσεις των πρὸς τὰς ἠπειρωτικὰς ἐνδυμασίας. Δὲν ἐπιτρέπεται βεβαίως αἱ πρῶται ν' ἀποκλεισθοῦν ἀπὸ μίαν συνθετικὴν μελέτην, ἀλλ' ἀκριβῶς εἰς αὐτὴν ἐπιβάλλεται προηγουμένως ἡ ἐξέτασις τῶν ἀνατολικῶν, βυζαντινῶν καὶ ἠπειρωτικῶν στοιχείων των. Τὰ τελευταῖα ὁ κ. Wace κατηγορηματικῶς διαγράφει, ὑψῶνων σινικὰ τεῖχη μετὰ τῶν Ἰονίων καὶ τῆς Ἡπέρου, ἀποφθεγματικῶς δὲ ὡς νησιωτικά, ἀποκεκλεισμένα τῆς πλησιεστέρας των γειτνιασεως, ἐξετάζει αὐτὰ καὶ καταγράφει.

Αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἐνδυμασιῶν καὶ τῶν κεντημάτων αὐτῶν ἐμφανίζουν γνωρίσματα τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς παραδόσεως, ὅπως δύναται τις νὰ ἐξακριβώσῃ παραβάλλον αὐτὰς πρὸς εἰκονογραφήσεις καὶ μικρογραφίας τῆς βυζαντινῆς καὶ τῆς μεταβυζαντινῆς ἐποχῆς, καθὼς καὶ πρὸς τὰς ἠπειρωτικὰς ἐνδυμασίας, αἱ ὁποῖαι, ὅπως ἀναπαριστάνονται εἰς τὰ κεντήματα αὐτά, εἶναι συνήθως κατεσκευασμένα ἀπὸ βαρύτιμα μεταξωτὰ

καὶ στόφφρινα ὑφάσματα ἀνατολικῆς καταγωγῆς, ἐνῶ αἱ ἀστικά ἐνδυμασίαι τῶν Ἑπτανήσων δὲν κατασκευάζονται ποτὲ μὲ ὑφάσματα ἀνατολικῆς προελεύσεως, ἀλλὰ πάντοτε μὲ ὑφάσματα καθαρῶς δυτικῆς καταγωγῆς. Ἐπίσης ἡ μεγάλη ποικιλία τῶν καλυμμάτων τῆς κεφαλῆς ποὺ παριστάνονται εἰς τὰ κεντήματα αὐτὰ διασώζονται καὶ βυζαντινὴν παράδοσιν καὶ ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς μεγάλης ποικιλίας τῶν ἠπειρωτικῶν κεφαλοδέσμων.

Καὶ αἱ ἀναπαραστάσεις λοιπὸν τῶν ἐνδυμασιῶν ἀποδεικνύουν χωρὶς ἀμφιβολίαν τὴν ἠπειρωτικὴν προέλευσιν τῶν κεντημάτων, καθὼς ἐπίσης τὴν ἀποδεικνύουν ἡ ἐξέτασις τῆς χρησιμοποίησεως, τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἐκφράσεως τῶν κεντημάτων αὐτῶν.

Καθὼς εἶναι γνωστὸν, τὰ διάφορα ἑλληνικὰ κεντήματα, τὰ προοριζόμενα πρὸς στολισμὸν τῆς κατοικίας, καθορίζονται καὶ ἀπὸ τὸν τύπον τῆς ἐσωτερικῆς τῆς διαρρυθμίσεως. Τὰ ἠπειρωτικὰ αὐτὰ κεντήματα ἀνταποκρίνονται πλήρως πρὸς τὸν καθωρισμένον πλούσιον ἠπειρωτικὸν διάκοσμον. Τὰ ὑφάσματα ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶναι εἰργασμένα τὰ κεντήματα αὐτὰ εἶναι ἐντελῶς διάφορα τῶν ἄλλων ἑπτανησιακῶν ὡς πρὸς τὰ ὑλικά καὶ τὴν συνύφανσιν καὶ ὅμοια πρὸς τὰ ἄλλα ἠπειρωτικά.

Αἱ βελονιαί, αἱ χρησιμοποιούμεναι εἰς τὰ κεντήματα αὐτά, ὁμοιάζουν μὲ τὰς βυζαντινάς καὶ μεταβυζαντινάς καὶ μὲ ἄλλας νησιωτικάς καὶ ἰδιαιτέρως μὲ τὰς τῆς Σκύρου, ἀπέχουν δὲ πολὺ ἀπὸ τὰς συνηθιζόμενας εἰς τὰ κεντήματα τῶν Ἑπτανήσων. Ἄλλ' ὁ κ. Wace δικαιολογεῖ αὐτὴν τὴν διαφορὰν, θεωρῶν ὅτι κεντήματα ἀνήκουν εἰς εἰς τὰ παλαιότερα ἑπτανησιακά, ἅτινα ἐγκατελείφθησαν τὸν 18ον αἰῶνα διὰ νὰ δώσουν τὴν θέσιν των εἰς ἄλλα ἔχοντα εὐκολωτέρας βελονιάς καὶ μάλιστα τὴν σταυροβελονιάν. Ἄλλ' ἡ σταυροβελονιά εἶναι ἡ παλαιότερα τῶν βελονιῶν καὶ τὰ θέματα τὰ κεντημένα δι' αὐτῆς εἶναι συνήθως τὰ πλέον θεμελιώδη τῶν κεντημάτων τῆς λαϊκῆς τέχνης, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς μεταγενέστερα, ἀλλ' ὡς κρατοῦντα τὸν αὐτόχθονον παλαιότερον ρυθμὸν, τὴν αὐστηροτέραν ἐκφρασιν τῆς ὁμάδος, τὴν ὀλιγώτερον ἐπηρεασμένην τόσον ἀπὸ ξένας ἄλλας τεχνικάς, ὅσον καὶ ἀπὸ ξενικὰ ἄλλα θέματα, ὅπως μᾶς τὸ ἀποδεικνύουν καὶ τὰ ἑπτανησιακὰ αὐτὰ κεντήματα μὲ τὴν σταυροβελονιάν.

Μ' ὅλα ταῦτα, διατί τὴν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κ. Wace ἀναφέρει ὅτι ἐγκατελείφθησαν τὰ πλούσια κεντήματα εἰς τὰ Ἑπτάνησα διὰ τὴν σταυροβελονιάν, εὐρίσκομεν εἰς τὰ ἴδια αὐτὰ νησιά, κεντήματα εἰργασμένα μὲ τὴν δυσκολωτέραν ἑλληνικὴν βελονιάν μὲ ἐκείνην ποὺ ἔχει τὸ κεντητὸν τρυπητὸν βάθος;

Τέλος οὔτε ἡ ἐκφρασις, οὔτε ἡ μορφοποίησις, οὔτε ἡ σχηματοποίη-

σις τῶν διακοσμητικῶν θεμάτων τῶν κεντημάτων αὐτῶν ὁμοιάζουν μετὰς τῆς ἑπτανησιακῆς τέχνης.

Τὰ κεντήματα αὐτὰ δὲν ἔχουν ἑπτανησικὴν προέλευσιν ἀλλὰ καθαρῶς ἠπειρωτικὴν. Ἔχουν στενωτάτους δεσμοὺς πρὸς ὅλα τ' ἄλλα ἠπειρωτικά, ἰδίας δημιουργικὰς πηγὰς, ἰδίαν ἔκφρασιν καὶ ἐνότητα εἰς τὰς γενικὰς ἐκδηλώσεις, εἰς τὴν σχηματοποίησιν, εἰς τὰς τεχνικάς, εἰς τὸ χρῶμα κλπ. καὶ διαφέρουν μόνον ἀπὸ τ' ἄλλα ἠπειρωτικά εἰς τὸ σημεῖον τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀνατολικῆς ἐπίδρασεως. Δεσπόζουσι δηλαδὴ εἰς τὰ ἠπειρωτικά αὐτὰ κεντήματα, τὰ κατατασσόμενα παρὰ τοῦ κ. Wace εἰς τὰ ἑπτανησιακά, τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα καὶ φανερῶνουν μίαν ἐπίδρασιν ὅχι μόνον ἀνατολικῆς, ἀλλὰ καὶ δυτικῆς τέχνης, ἐνῶ τ' ἄλλα κατέχουσι μονομερῆ καὶ κυριαρχοῦσαν τὴν ἀνατολικὴν γενικῶς ἐπίδρασιν. Ἄλλ' αἱ διαφοραὶ τῶν αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ τὰ ἀφαιρέσουσι ἀπὸ τὴν κατηγορίαν τῆς ἠπειρωτικῆς τέχνης, ἥτις γενικῶς ἐξεταζομένη κρατεῖ παλαιότατα ἑλληνικὰ στοιχεῖα, στοιχεῖα αὐτοχθόνου ρυθμοῦ, διαφόρους ἀφομοιώσεις, διασταυρώσεις, ἀναμίξεις, ἀλληλεπίδρασεις καὶ ἐπίδρασεις μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔμφανεστέρων εἶναι ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἀρκετὰ διαφαίνεται ἡ δυτικὴ, ἥτις ἐπῆλθε φυσιολογικῶς κατ' ἀρχὴν ἐκ τῆς γειτνιασεως τῆς Ἡπείρου καὶ τῶν δεσμῶν τῆς μετὰ τὰς Ἰονίους νήσους καὶ εἰδικώτερον ἐκ τῶν σχέσεών τῆς μετὰ τῆς Δύσεως.